

- Удяк Г. Образ ангела в літературі європейського романтизму / Г. Удяк, О. Тимчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. – Серія : Філологічні науки. Мовознавство. – Луцьк, 2013. – № 19. – С. 237-241.
- Якобсон Р. О стихотворном искусстве У. Блейка и других поэтов-художников / Р. Якобсон // Работы по поэтике. - М. : Прогресс, 1988. - С. 343-350.
- Ankarsjö M. William Blake and Gender / M. Ankarsjö. - McFarland & Company, 2006 – 210 p.
- Bentley G. E. The Stranger from Paradise : A Biography of William Blake / G. E. Bentley. - Yale University Press, 2003. - 532 p.
- Blake W. Songs of Innocence and Songs of Experience. – London : CRW Publishing Limited, 2012
- Bloom H. Blake's Apocalypse (A Study in Poetical Argument) / G. Bloom. - Cornell University Press : Ithaca, New York, 1963.
- Damon S. F. A Blake Dictionary. The Ideas and Symbols of William Blake / S. F. Damon. - Hanover, London : University Press of New England, 1988.
- Erdman D.V. Blake : Prophet Against Empire : A Poet's Interpretation of the History of His Own Times / D. V. Erdman. – Princeton : Princeton University Press, 1977.
- Essick R. N. William Blake and the Language of Adam / R. N. Essick. – Oxford : Clarendon Press, 1989.
- Frye N. "Beyond Good and Evil". Fearful Symmetry. – New Jersey : Princeton University Press, 1969.
- Haggarty S. Blake's Gifts: Poetry and the Politics of Exchange. - Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – 256 p.
- Lister R. The paintings of William Blake. – Cambridge : Cambridge University Press, 1986. – 176 p.
- Makdisi S. Reading William Blake. - Cambridge : Cambridge University Press, 2015.
- Silina B. William Blake and English pre-romanticism. – Riga : P. Stuckas Latv. Valsts university, 1982. – 56 p.
- The Selected Poems of William Blake* / William Blake. – Wordsworth Editions, 2000. – 384 p.

(Матеріал надійшов до редакції 5.10.17)

УДК: 81'27'42

ЩЕРБАК Г. В.

(Запорізький національний університет)

КОНОТАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стаття присвячена дослідженню конотації. Розглядаються основні підходи до актуалізації цього явища в сучасній лінгвістиці, аналізуються різні точки зору про місце конотації в системі мови. Дається узагальнювальне визначення поняття «конотація» в рамках комплексного підходу.

Ключові слова: конотація, конотативне значення, денотативне значення, семантика, прагматика, стилістика, лінгвокультурологія.

Щербак А. В. Коннотация как объект лингвистических исследований. Статья посвящена исследованию коннотации. Рассматриваются основные подходы к изучению данного явления в современной лингвистике, анализируются различные точки зрения о месте коннотации в системе языка. Дается обобщающее определение понятия «коннотация» в рамках комплексного подхода.

Ключевые слова: коннотация, коннотативное значение, денотативное значение, семантика, прагматика, стилистика, лингвокультурология.

Shcherbak H. V. Connotation as an Object of Linguistic Research. The article deals with the problem of interpretation of connotation. Author analyzes various approaches, namely stylistic, linguocultural, semiotic and pragmatic. In the stylistic tradition, connotation is viewed as additional shades of meaning. In the semiotic researches, connotation is understood as the second signified, for which a sign of the denotative system is a signifier. In pragmatic framework, connotation is viewed as the information that encodes the attitude of the sender and/or the recipient to the object of speech and to the communication conditions.

The modern realities require viewing connotation as an integral part of the language system, which cannot be limited only by one of the frameworks. Therefore, an attempt is made to give such a definition of this phenomenon, which would cover all its features: associative nature, semantic content, cultural marking and pragmatic orientation. Connotation is the meaning of a linguistic unit that has a variational emotional, figurative and evaluative character. In our opinion, what is called stylistic value, in fact, is a generic name for emotional, evaluative and expressive meanings expressed in language by stylistic means. As a result, it is irrelevant to reduce connotation to a purely stylistic phenomenon.

Connotative meaning can be complementary to denotative meaning, or it can come to the fore. There are a number of words, which are used not to indicate an object, but to express the attitude of the speaker to the object according to the situation. Therefore, connotation cannot be considered only as an additional or secondary meaning. In speech, connotation is used as an instrument of influence, by which the sender of the message, taking into account recipient's peculiarities, the situation of communication and background knowledge, tries to make some impression on the recipient or to achieve a certain goal. The sender's goals are achieved due to the use of linguistic units in unusual meaning. However, over time, with repeated use of the linguistic unit, the accompanying meaning, which at first was purely contextual, becomes fixed. Consequently, the connotative meaning can be fixed or depend on the context (be invariant or contextual). Connotation is often conditioned by the linguistic picture of the world and cultural markings. Associations, which form the basis of connotation, embody the notion of the whole linguistic group. Thus, connotation is the meaning of a linguistic unit that has associative nature, semantic content, cultural marking and pragmatic orientation. Such a definition eliminates the diffusion of the phenomenon and makes significant refinements into the terminology of lexical semantics.

Key words: connotation, connotative meaning, denotative meaning, semantics, pragmatics, stylistics, linguoculturology.

У науковій літературі поняття конотації трактується неоднозначно. Є кілька підходів до дослідження цього явища: семіотичний (Р. Барт 2001; Л. Єльмслєв 2006), психолінгвістичний

(А. Залевська 1982; А. Леонтьєв 1977; А. Мартіні 1967) і, власне, лінгвістичний. Останній поділяють на напрямки: стилістичний (К. Долінін 1987; О. Сапожнікова 2001; З. Хованська, Л. Дмитрієва 2004), країнознавчий (Є. Верещагін, О. Костомаров 1976) і лексикологічний (М. Блох, Л. Остапенко, 1986; Л. Блумфілд, 2002; В. Телія 1986; Г. Томахін 1982).

У руслі антропоцентричної парадигми важливим виявляється те, що обмінюючись інформацією фактичного характеру учасники комунікації не залишаються об'єктивними, але висловлюють своє ставлення до предметів і явищ дійсності, до партнерів та до ситуації спілкування в цілому. Тому аналіз людського чинника в мові нерозривно пов'язаний з його експресивною функцією (у широкому сенсі), що реалізується системою різнорівневих мовних засобів. Значну частину цієї системи складають слова з конотативним компонентом значення, який розглядається дослідниками неоднозначно як у плані його мовного статусу, так і з точки зору обсягу та природи конотації, специфіки тих чи інших конотативних значень і способів їх репрезентації в мові та у мовленні.

Метою дослідження є аналіз наявних підходів до дослідження конотації. **Завданнями** дослідження є розкриття змісту поняття «конотація» та дослідження співвідношення денотативного й конотативного макрокомпонентів у структурі мовних одиниць.

Об'єкт дослідження – конотація як наукове поняття. **Предметом** є функціонування поняття «конотація» в сучасних дослідженнях з дискурсології.

Вивчення конотації пройшло тернистий шлях, за який значення цього терміна та його зміст не раз змінювалися та доповнювалися. Поняття «конотація» охоплює різні сторони слова: «додатковий або побічний семантичний компонент», «емотивні і експресивні», «модальні», «оцінні», «прагматичні характеристики», «семантичні асоціації», а також «стилістичні особливості» [Iordanskaja 1984, с. 33-34]. Основними підходами до дослідження конотації є філософський та лінгвістичний. Філософський підхід передбачає, що конотація є додатковим, супутнім значенням будь-якого поняття, що певним чином пов'язане з основним описовим значенням, впливає на нього та доповнює його. Конотація служить для характеристики денотата, яким у філософії є предметне значення. Вперше в філософії термін був використаний Дж. Мілем як доповнення до вже наявного терміна денотації [Милл 1899].

У мовознавстві поняття конотації перейшло з філософії та набуло поширення з другої половини ХХ століття. Незважаючи на значний інтерес до цього явища з боку лінгвістів, поняття конотації інтерпретується по-різному, залежно від напрямку досліджень. На сьогодні єдиної думки щодо її природи немає, і різні вчені вкладають у поняття конотації різний обсяг характеристик і ознак, наділяють його різною структурою та типологією.

У *стилістиці* під конотацією розуміють значення слова, що повідомляє про умови та учасників комунікації [Кухаренко 2000, с. 14]. З цієї позиції конотація – це стилістичне забарвлення мовного складу. Лінгвістичний словник Ахманової визначає конотацію як додатковий зміст слова (або виразу), його супутні семантичні або стилістичні відтінки, які накладаються на його основне значення, служать для вираження різного роду експресивно-емоційно-оцінних обертонів і можуть надавати висловлюванню урочистості, грайливості, невимушеності, фамільярності та ін. [Ахманова 2004, с. 198].

Цікавим є погляд на конотацію французького вченого Ж. Женетта. Він ототожнює конотацію з виразністю та пропонує вважати їх еквівалентними термінами, що мають на меті характеристику стилю. Слідом за філософами та логіками Ж. Женетт стверджує про опозицію денотації та конотації, що призводить до такого визначення стилю: «Стиль – це конотативна функція дискурсу в опозиції до його денотативної функції» [Женетт 1998, с. 410-411]. З точки зору стилістики розглядає конотацію й К. А. Долінін. На відміну від Ж. Женетта, він розділяє конотативне і стилістичне значення і стверджує, що останнє є складовою частиною першого. Конотативний зміст висловлювання, зазначає він, складніший і багатший, ніж ті стилістичні значення, що його утворюють. Завдання стилістики, відтак, К. А. Долінін вбачає у аналізі стилю висловлювання на наявність конотації. Стилійстичне значення як складова частина конотативного значення, за науковцем, у свою чергу може поділятися на інваріантне (таке, що закладене у самій мовленнєвій одиниці) та

контекстуальне (таке, що з'являється у певному контексті і залежить від нього). Проблему походження стилістичного значення слова К. А. Долинін розглядає, пов'язуючи його з первинним денотативним значенням, та зазначає, що наразі у більшості випадків носію мови неможливо встановити зв'язок між цими значеннями [Долинин 1987, с. 149].

Багато вчених пов'язують появу конотації з соціальними чи регіональними чинниками та визнають культурологічну маркованість будь-якої стійкої конотації як одну з визначальних компонентів останньої. Саме тому існує думка, що повний та адекватний опис цього явища має проводитись у рамках *лінгвокультурології* (країнознавства). Ще В. Гумбольдт наголошував на «вищому принципі» у вивченні мови – осягненні «духу народу» [Гумбольдт 1984, с. 235]. З цього боку лексичний фон пов'язують з додатковою інформацією та національною забарвленістю. У процесі номінації позначуваний факт культури відбивається у свідомості представників етномосфери однією з найбільш релевантних ознак, за допомогою якої відновлюється вся сукупність позначуваного предмета. За образної складової відбувається переосмислення денотативного змісту мовної одиниці [Фрост 2006, с. 12]. Картина світу народу, що розмовляє певною мовою, обумовлює специфіку самої мови, таким чином мова та культура народу є нерозривно пов'язаними, а тіло мовного знака містить у собі певний культурний код [Быкова 2005, с. 11].

Першим, хто наголосив на соціокультурному характері конотації, був Л. Блумфільд. Конотація за Л. Блумфільдом – це відтінок значення, який може (але не обов'язково) залежати від місцевих або класових мовленнєвих особливостей. Найбільш важливі конотації виникають у мовних одиницях у зв'язку з тим, що їх використовують певні соціальні верстви. Мова більш низького класу буде, зазвичай, звучати вульгарно, а використання регіональних форм буде надавати мові свого особливого колориту. Л. Блумфільд стверджує, що значення будь-якої форми для мовця – це тільки похідне від ситуацій, у яких він цю форму чув. Якщо він чує її не дуже часто або при дуже незвичайних обставинах, застосування даної форми може не збігатися з загальноприйнятим [Блумфільд 1968].

Іншою умовою для виникнення додаткового відтінку значення конотації є історичний розвиток значень одиниць мовлення. Про це свідчить той факт, що для сучасного читача шекспірівська мова, як приклад, без сумніву буде звучати як архаїчна та мати для нас таку конотацію, якої не мала за часи В. Шекспіра. Щодо співвідношення конотації та денотації, Л. Блумфільд писав так: «різновиди конотацій незліченні, не піддаються визначенню, і в цілому їх важко відмежувати від прямих денотативних значень» [Блумфільд 1968]. С. Буллон також розглядає і використовує конотацію щодо всіх соціокультурних асоціацій, які виникають у носіїв мови в зв'язку з тим чи іншим словом, і про які носій мови може і не знати, тому що вони співвідносяться з культурою і не можуть бути передані за допомогою традиційної словникової дефініції [Bullon 1988, с. 27].

Питання, пов'язані з функціонуванням лексичних одиниць, традиційно відносять до сфери дослідження прагматики як науки, «що вивчає мову з точки зору людини, яка нею володіє, в аспекті вибору мовних одиниць, обмежень на їх використання у соціальному спілкуванні та ефекту впливу на учасників комунікації» [Crystal 1990, с. 240]. Використання конотації, таким чином, диктується прагматичними потребами. Конотація, з точки зору прагматики, – це макрокомпонент лексичної одиниці, який несе в собі інструменти прагматичної діяльності, а саме: інформацію про світ співрозмовників, про ставлення адресанта до адресата та ситуації спілкування, про умови самої мовленнєвої ситуації.

Прагматичні особливості виявляються притаманними більшості конотацій, оскільки через свою експресивність конотації вживаються мовцем або автором для досягнення певної мети, створення потрібного ефекту, здійснення впливу на співбесідника або читача. Однак саме прагматичні риси конотація проявляє в тому випадку, коли реалізація в контексті додає до її емоційно-експресивно-оцінного значення, інгерентно або адгерентно властивого слову, значення ситуативне, значно посилюючи активну роль конотації в тексті. Явище прагматичної конотації в цьому сенсі об'єднує конотацію як лексичне явище і текст.

Конотація з точки зору прагматики створює підтекст, діє на широкому просторі мовного сегмента, тому вона має складну і різноманітну структуру. По-перше, вона може виражатися в закріпленості за певним словом, яке в контексті переосмислюється, наповнюючись додатковим змістом. По-друге, вона може бути результатом послідовного повторення одного слова (форм цього слова або його синонімів), коли створюється ефект конденсації, і слово наповнюється особливим змістом, що не виводиться з його об'єктивного значення. По-третє, прагматична конотація може виражатися в нелокалізованості, вона може бути характеристикою тексту як цілого, коли додатковим емоційно-експресивним значенням володіють не конкретні лексичні одиниці, а сам текст, або його частина, поза межею якого конотація не тільки втрачає свій сенс, але і зовсім припиняє існування. Конотація може бути закріплена за певним висловом, лексичне значення якого не відповідає значенню, яке вклав у нього автор [Арбузова 2001, с. 5].

Лексико-семантичні засоби аналізу не завжди дають підстави для виведення реального значення і значущості конотації в конкретному висловлюванні. Такі екстралінгвістичні чинники, що належать до сфери прагматики, як контекст ситуації, фонове знання, пресупозиція спілкування, дистанція між співрозмовниками та ін., можуть мати великий вплив на її формування. Механізми, що приводять в дію процеси створення додаткового значення, невловимого змісту (сенсу) криються не тільки в можливості семантичного варіювання слова, але і в самому контексті висловлювання.

Існує зв'язок між семантичним та прагматичним компонентами в значенні конотації. При цьому прагматичний компонент значення розглядається як периферійний, вторинний щодо семантичного [Апресян 1995, с. 140-141]. Використовуючи конотацію як особливий інструмент впливу, як додаткове, часом нестандартне значення лексичних одиниць, автор прагне досягти бажаного ефекту на адресата, домогтися поставленої мети, природно оперуючи можливостями семантики в прагматичному плані, тобто намагаючись врахувати як особливості характеру адресата та спільність фонового знання, так і своєрідність мовної ситуації. Це – зовнішні щодо лексичної одиниці чинники, вплив яких зазвичай обмежується межами контексту.

Прагматичні значення конотації розглядаються і в *перекладознавстві*. Так, Л. С. Бархударов розглядає конотацію як додаткові асоціації, які слово викликає у свідомості носіїв мови. При цьому вчений не вважає її компонентом семантичної структури слова (частиною його значення), але вказує на її роль в емоційному забарвленні мови [Бархударов 1975, с. 98]. Іншого погляду дотримується В. Н. Комісаров, який вводить конотацію як частину складної семантичної структури мовного знака [Комиссаров 1999, с. 131]. Лексичне значення він розділяє на декілька підзнаків – макрокомпонентів. Серед них головним є денотативне, або предметно-логічне значення, таке, що означає певний клас об'єктів. У свою чергу, конотативне значення вчений розглядає як додаткове. За дослідником, конотативне значення є узагальненою назвою для емоційних, стилістичних, образних та інших значень, які він розділяє. Так, емоційне значення покликане передати емоції мовця. Стилiстичне вказує на характер умов спілкування (розмовний, офіційно-діловий та ін.). Образне значення регулярно використовується носіями мови для передачі певного образу. Суб'єктивна природа конотації протиставляється об'єктивному змісту мовних одиниць, орієнтованому на пізнавальну функцію мови [Лингвистический энциклопедический словарь 1990, с. 236].

У *семіотиці* конотація розглядається як особливий непрямий модус значення, рівень «вторинних значень», що «надбудовуються» над прямим денотативним значенням слова. Вплив на конструювання побічних змістів слова справляють найрізноманітніші чинники: жанрові конвенції, стилістичні особливості, тощо. Конотація стала об'єктом систематичного аналізу в «конотативній семіології» Л. Єльмслева, який і ввів поняття конотації в його відомих «Пролегоменах» [Ельмслев 2006, с. 139]. Науковець виходив з того, що мова є «засобом пізнання», вихідним пунктом для дослідника є текст і мета лінгвістичної теорії полягає у виявленні «постійного, що лежить в основі змін».

Головна заслуга Л. Єльмслева в тому, що він вивів поняття конотації і денотації за межі логіки (і тим самим – у мові – за межі вузько зрозумілого лексичного значення). Особливим є те, що у Л. Єльмслева немає, власне кажучи, денотації і конотації. Проте у нього є денотативна та конотативна семіотика. Семіотика денотативна, «якщо жоден з її планів не є семіотикою», тобто не являє собою знакову систему. Відповідно семіотика є конотативною, якщо план її вираження є семіотикою. Звідси визначення конотаторів як «змісту», для якого денотативна семіотика служить вираженням, і виділення спеціальної конотативної семіотики. Конотативна семіотика є сферою дії системи мови і мовної діяльності і поширюється на невербальні засоби (жести, сигнальні коди).

Конотативна семіотика передбачає існування денотативної. До конотативної семіотики Л. Єльмслев відніс широке коло явищ: відмінність стилістичних форм (під якими він розуміє на увазі вірш і прозу, і різні форми їх змішування), різних стилів («творчого» і «наслідувального», який Л. Єльмслев називає також нормальним), відмінність оцінних стилів (високого і низького), відмінність емоційних тонів, говірок (професійні мови, жаргон), національних, регіональних мов, а також індивідуальних особливостей вимови [Єльмслев 2006, с. 142]. Розуміння конотації, запропоноване Л. Єльмсловим, якнайкраще підходило до стилістики і було використано нею.

У працях з семіотики вчені виділяють денотацію і конотацію як терміни, що описують відношення між знаком і його референтом. Денотація використовується як певне або «буквальне» значення знака, конотація вказує на його соціокультурні та персональні асоціації (ідеологічні, емоційні тощо). Р. Барт вважав, що є різні порядки сигніфікації (рівні значення). Першим є рівень денотації: на цьому рівні є знак, що складається з означуваного і означального. Конотація є другим рівнем, який використовує перший знак як своє означальне і приписує йому своє означуване [Барт 2001, с. 36]. Конотації виводяться не з самого знака, але з способу, яким суспільство використовує його і надає йому значення. Наприклад, автомобіль у західних культурах може конотувати свободу або змушнення.

Науковець С. Холл вважає, що термін «денотація» у широкому сенсі тотожний буквальному значенню знака, оскільки буквальне значення визнано майже універсально, особливо коли використовується візуальний дискурс, «денотація» часто плутається з буквальною транскрипцією «реальності» в мову – і, таким чином, з «природним знаком», який проводиться без згадування про будь-який код. «Конотація», з іншого боку, використовується просто для вказівки на менш фіксовані і, отже, більш конвенціональні та змінювані асоціативні значення, які, очевидно, варіюються від прикладу до прикладу і, тим самим, залежать від коду [Hall 2006, с. 167].

На думку С. Хола, використання відмінності денотація/конотація має бути лише аналітичним. В аналізі корисно розрізняти ті аспекти знака, які беруться до уваги в будь-якій мовній спільності в будь-який час як його «буквальне» значення (денотація) на відміну від більш асоціативних значень знака, які можна генерувати (конотація). Але аналітичні відмінності не повинні плутатися з відмінностями в реальному світі. В актуальному дискурсі більшість знаків комбінує денотативні та конотативні аспекти в сенсі Ст. Холла. Різниця між ними – це справа просто аналітичної цінності. Знаки вимагають, як правило, своєї повної ідеологічної значущості на рівні «асоціативних» значень (тобто на конотативному рівні), оскільки тут «значення» не фіксуються природним сприйняттям.

Отже, за Ст. Холлом, саме на конотативному рівні знака змінюються ситуативні ідеології та трансформуються сигніфікації. На цьому рівні ми можемо більш чітко бачити активне вторгнення ідеологій у дискурс. Це не означає, що денотативне, або «буквальне», значення знаходиться поза межами ідеології. Терміни «денотація» та «конотація» є просто корисними аналітичними знаряддями для розрізнення в окремих контекстах наявності чи відсутності ідеології в мові, але різних рівнів, на яких ідеологія і дискурси перехреснюються.

Висновки. Узагальнюючи різні погляди на поняття конотації, необхідно зауважити, що конотація – це значення мовної одиниці, що має варіативний емоційний, образний та оцінний характер. Причому, на нашу думку, те, що низка вчених (В. А. Кухаренко, К. А. Долінін)

називають стилістичним значенням, насправді є узагальненою назвою для емоційного, оцінного та експресивного значень, що у мові виражаються стилістичними засобами. Відтак, нерелевантним є зведення конотації до суто стилістичного явища. Конотативне значення може доповнювати та бути другорядним відносно денотативного значення (наприклад «elephantine» у значенні «незграбна людина») або виходити на перший план. Існує ряд слів, що використовуються не для позначення предмета, а для вираження ставлення мовця до об'єкта згідно з ситуацією. Такі слова як *rascal* (негідник), *cad* (хам) та ін. мають високу емоційну навантаженість, і у всіх випадках в них переважає емоційне значення, а отже розглядати конотацію тільки як додаткове чи вторинне значення є неправомірною позицією.

У мовленні конотацію застосовують як інструмент впливу, за допомогою якого адресант повідомлення, враховуючи особливості характеру адресата, ситуацію спілкування та фонові знання, намагається справити певне враження на адресата або досягти певної мети. Цілі адресанта досягаються завдяки використанню мовних одиниць у невластивому їм значенні. Однак, з часом, при неодноразовому використанні мовної одиниці супутнє значення, яке спочатку було суто контекстуальним, закріплюється за цією одиницею. Так, використання прикметника «honeу» у значенні «милий» стало можливим завдяки позитивній конотації іменника «honeу» у значенні «мед». Відтак, конотативне значення може бути закріпленим чи залежати від контексту (бути інваріативним або контекстуальним). Конотація часто зумовлена мовною картиною світу та культурологічно маркована. Асоціації, які складають основу конотації, втілюють уявлення не індивіда, але цілого мовного колективу щодо об'єкта дійсності.

Таким чином, вважаємо, що конотація – значення мовної одиниці, що має асоціативну природу, семантичний зміст, культурологічну маркованість та прагматичну спрямованість. Саме таке визначення цього явища усуває його дифузність та вносить істотні уточнення в термінологічний апарат лексичної семантики.

Література

- Апресян Ю. Д. Избранные труды, том I. Лексическая семантика: 2-е изд., испр. и доп. – М. : Школа «Языки русской культуры», Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1995. – 472 с.
- Арбузова Е. А. Прагматические особенности коннотации в организации текста : автореф. дисс. ... канд. фил. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Арбузова Елена Александровна – Москва, 2001. – 20 с.
- Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : УРСС : Едиториал УРСС, 2004. – 571 с.
- Барт Р. SZ. Пер. с фр. 2-е изд., испр. Под ред. Г. К. Косикова. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с.
- Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М. : «Межд. отношения», 1975. – 240 с.
- Блумфильд Л. Язык / Леонард Блумфильд. – [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.classes.ru/grammar/142.Bloomfield-language/>.
- Быкова О. И. Этноконнотация как вид культурной коннотации : автореф. дисс. ... канд. фил. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Быкова Ольга Ильинична – Воронеж, 2005. – 42 с.
- Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт – М. : Прогресс, 1984. – 400 с.
- Ельмслев Л. Прологомены к теории языка. Пер. с англ. / Сост. В.Д. Мазо. – М. : Ком-Книга, 2006. – 248 с.
- Женетт Ж. Фигуры / Жерар Женетт. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://yanko.lib.ru/books/lit/jennet-figuru-1-2-1998-1.pdf>.
- Долинин К. А. Стилистика французского языка. : 2-е изд., дораб. – М. : Просвещение, 1987. – 303 с.
- Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : курс лекций. / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 1999. – 192 с.
- Кухаренко В. А. Практикум зі стилістики англійської мови / В. А. Кухаренко. – Вінниця : «Нова книга», 2000. – 160 с.
- Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
- Милл Д. С. Система логики силлогистической и индуктивной. Изложение принципов доказательства в связи с методами научного исследования. – М. : Книжный дом, 1899. – 781 с.
- Фрост С. Г. Лингвокультурологический аспект исследования коннотаций : на примере коннотаций существительных тематической группы «семья» : автореф. дис. ... канд. фил. наук : спец. 10.02.19 / С. Г. Фрост. – Челябинск, 2006. – 20 с.
- Bullon S. The Treatment of Connotation in Learners' Dictionaries // BudaLEX'88 Proceedings. Papers from the EURALEX. Third International Congress, Budapest, 4–9 Sept., 1988 / Eds T. Magay and I. Zig'any, Budapest: A'kad'emial Kiad'o, 1990. P. 27-33.
- Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics / D. Crystal. – Oxford, 1990.
- Hall S. Encoding/Decoding / Stuart Hall. – 2006. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://we.riseup.net/assets/102142/appadurai.pdf>.
- Iordanskaja L., Mel'çuk I. Connotation en s'emantic et lexicographie // Dictionaire explicatif et combinatoire du francais contemporain. Recherches lexico-s'emantique. 1. Montr'eal: R'ed. A. Clas, 1984. – P. 33-43.

(Матеріал надійшов до редакції 9.10.17)